

NASJONAL
OPERAEN
NASJONAL
BALLETTEN

SUOR ANGELICA

IL TABARRO

SUOR ANGELICA

Opera i én akt, andre del av trilogien *Il trittico*

Musikk Giacomo Puccini
Libretto Gioacchino Forzano
Musikalsk ledelse Jac van Steen
Regi, scenografi og kostymedesign Isabella Bywater
Lysdesign Tim Mitchell
Koreografi Christopher Murrh

Urpremiere 14. desember 1918, Metropolitan, New York
Norgespremiere 3. mai 1983, Drammen Teater
Premiere denne oppsetningen 9. februar 2019,
Den Norske Opera & Ballett

Operasjef Annilese Miskimmon
Adm.dir. Geir Bergkastet
Ansvarlig utgiver Den Norske Opera & Ballett

I redaksjonen

Ingeborg Norshus redaktør, Hedda Høgåsen-Hallesby dramaturg,
Cecilie Breivik Hansen grafisk design, Erik Berg foto,
Ingun White omslagsillustrasjoner, 07 Media AS trykk

KJÆRE PUBLIKUM

Er det mulig å erfare operasjangerens fulle kraft på bare én time?

Suor Angelica er den andre operaen i Puccinis tredelte verk *Il trittico*, som hadde sin premiere ved Metropolitan Opera i New York i 1918, bare én måned etter første verdenskrigs slutt. *Suor Angelica* var Puccinis personlige favoritt, og er en liten skatt av en enakters opera, som viser hvordan musikk kan gi oss tilgang til noen av de dypeste følelsene: styrken i en mors kjærlighet, håpet om at alt en dag skal bli bra, og sorgens enorme kraft. Verket varer bare en time, men inneholder følelser nok for et helt liv.

Vi har nylig hatt premiere på Benjamin Britten's *Billy Budd* – et verk med bare menn på scenen. Nå vil vi utforske lyden av kvinnestemmer i en opera helt uten mannlige sangere. *Billy Budd* portretterer et mannsamfunn om bord på en ubåt i krigstid; *Suor Angelica* tar oss med til et annet miljø der bare ett kjønn er representert: et nonnekloster.

Gjennom århundrer har kvinnelige librettister og komponister vært ekskludert fra den rekken av operaer som spilles igjen og igjen. Likevel har de hatt en framtrødende posisjon på scenen, og Puccini er en av komponistene som virkelig har tatt kvinner på alvor som dramatiske subjekter. Jeg er glad for at det er en gruppe fantastiske damer fra vårt eget ensemble og operakor som bringer Puccinis dypt psykologiske mesterverk til liv, sammen med de talentfulle gjestesolistene Nina Gravrok og Anna Larsson, og vårt operaorkester. Arbeidet til regissør, scenograf og kostymedesigner Isabella Bywater og dirigent Jan van Steen

snakker for seg selv. Vi er glade for å ha dem begge tilbake etter suksessen med *Il tabarro* og *Gianni Schicchi* – den første og tredje operaen i *Il trittico* – forrige høst.

Annilese Miskimmon,
operasjef

HANDLING

Sted: Et kloster i Irland

Tid: 1965

Suor (søster) Angelica husker tilbake til den dagen i klosteret da babyen hennes ble hentet av paret som skulle adoptere ham.

Søstrene kommer ut fra kapellet og starter med de daglige rutinene. Søster Genovieffa er opprømt fordi dette er den første av tre kvelder i året da sollyset treffer fontenen ved solnedgang og gjør vannet gyllent. Men gleden avtar da søstrene blir minnet om at dette også er søster Bianca Rosas dødsdag. Søster Genovieffa foreslår at de kan helle litt av det «gylne» vannet over graven hennes; Bianca Rosa ville ha ønsket det. Søster Angelica påpeker at ønsker bare er for de levende.

Søstrene diskuterer hva de lengter etter, og Angelica hevder at det ikke er noe hun ønsker seg. De andre vender seg mot henne og sier at hun har løyet, fordi de vet hun savner familien sin, som hun ikke har hørt fra siden hun ble sendt til klosteret som straff for sju år siden.

Søsteren fra sykestuen kommer og ber Angelica om å lage et middel mot vepsstikk. Angelica blir ivrig da hun får høre at det har kommet en gjest.

Abbedissen forteller at det er Angelicas tante som kommer, og minner Angelica om å oppføre seg pent og at Jomfru Maria alltid ser dem.

Tanten (La Principessa) forklarer at hun har kommet fordi Angelicas søster skal gifte seg, og Angelica må skrive under på et dokument der hun fraskriver seg arveretten. Angelica blir overrasket over at lillesøsteren hennes allerede er gammel nok til å gifte seg. Hun forteller tanten at hun har angret syndene sine, og ber om å få høre om sønnen, som ble tatt fra henne. Da tanten informerer henne om at sønnen døde av feber for to år siden, blir Angelica sønderknust og skriver under på dokumentet, før tanten drar.

Angelica er desperat og tror hun hører sønnen rope at de skal møtes i paradiset. Hun gjør seg klar til å dø og drikker gift, men for sent kommer hun på at selvmord er en døds synd, og at hun dermed er dømt til evig fortapelse, slik at hun ikke vil bli gjenforent med sønnen. Hun ber Jomfru Maria om nåde, og idet hun dør, tror hun at hun er tilgitt.

SØSTER ANGELICA NINA GRAVROK

NAVNEBETYDNING I *SUOR ANGELICA*

Tekst Ragnhild Motzfeldt

Navnene på nonnene i denne operaen viser ikke til ordenstitler, men librettisten Gioacchino Forzano gjorde nok en grundig research før han ga navn til søstrene. Navnenes betydning refererer nemlig til kvaliteter eller personlighetstrekk ved nonnene.

SØSTER ANGELICA er Guds budbringer, altså en engel. Hun er god, hjelpsom og snill mot alle. Navnet referer også til plantene *Angelica sylvestris* (sløke) og *Angelica archangelica* (kvann), begge benyttet både som mat- og medisinerplanter. Søster Angelica er urtekyndig, og blir i operaen bedt om å lage et legemiddel. Denne kunnskapen gjør det også mulig for henne å finne urter som har en dødelig effekt.

SØSTER LUCILLA er nonnen som ler og får de andre til å le under Quindena-perioden (opprinnelig periode fra palmesøndag til søndag etter påske, Den guddommelige barmhjertighets søndag, hvor man skal be for barmhjertighet for andre), og nettopp smilet hennes kommer til uttrykk i navnet Lucilla, fra det latinske verbet *luceo*: skinne, lyse (beslektet med *lux*).

SØSTER OSMINA liker å lukte på blomstene. Navnet har sin opprinnelse i det greske *osme*, sterk lukt.

SØSTER DOLCINA elsker mat. Navnet betyr noe søttaktig, altså noe som skal forsøte livets bitterhet.

SØSTER CLAVARIA (kun nevnt i operaen) er nonnen som åpner og lukker døren til besøksrommet *parlatorio*. Refererer til det latinske ordet for nøkkel: *clavis*.

SØSTER CHIARA (kun nevnt) blir stukket av en veps mens hun steller rosene i hagen, og Angelica gir en lindrende medisin. Refererer til Santa Chiara og hennes rosebusk, som plutselig blomstret midt på vinteren.

SØSTER GENOVIEFFAs navn refererer til heltinnen i middelalderlegenden *Genoveva av Brabant*, som ble beskyldt for utroskap og måtte leve seks år i skogen. Der fødte hun en sønn og livnærte seg på en hjort.

SØSTER OSMINA KRISTIN RUSTAD HOISETH
SØSTER GENOVIEFFA LYDIA HOEN TJØRE
EN NOVISE THALE BERGSAUNE

En altfor sann fortelling

– Tenk at en mann står bak denne historien om en ung kvinne!
Det imponerer meg, sier regissør Isabella Bywater.

Tekst Siri Lindstad, *frilansjournalist*

I fjor høst kunne man se og høre to av de tre kortoperaene som sammen utgjør *Il trittico* av Puccini. Nå har turen kommet til det midterste stykket, hvor vi altså skal inn i et nonnekloster. Om du tenker deg operatrilogien *Il trittico* som et triptykon, en tredelt altertavle med to sidefløyer og et midtparti, da utgjør *Suor Angelica* nettopp dette midtpartiet.

– «Su-or», demonstrerer Isabella Bywater for meg.

– Det betyr «søster». De fleste uttaler det feil, som «sœur» på fransk. Men italiensk skal uttales med hver eneste stavelse.

Puccini hadde faktisk en søster som var i kloster. Det er ikke hennes historie vi blir fortalt, men Bywater tror at komponisten må ha hørt om et tilfelle som Angelicas, enten han nå hadde lest om det i avisene, eller hørt folk snakke.

– Dette er det eneste stykket hans hvor han ikke baserer seg på en allerede nedskrevet historie, slik tilfellet var med blant annet de to andre stykkene i trilogien – *Il tabarro* og *Gianni Schicchi*. Og når man vet at Puccini bare var interessert i historier han kunne hente fra virkeligheten, og ikke fra mytologien, for eksempel, får det meg til å gruble fælt på hvor han fikk ideen til stykket fra.

MØDREHJEM

Angelica er trolig bare en ung tenåringsjente da hun kommer til klosteret. Hun blir sendt dit fordi hun er gravid, men barnet blir tatt fra henne rett etter fødselen.

Selv trengte ikke Bywater lete lenge for å finne paralleller til en tid hun selv kjenner godt til.

– Originalt foregår historien på 1800-tallet. Jeg har imidlertid lagt historien til det som kan være Irland på begynnelsen av 1960-tallet. Det er en periode som kjennes nærme i tid, ettersom dette var min barndom. Og i Irland, i likhet med i mange andre land, fantes det steder som dette klosteret, som drev mødre hjem.

Hit kom kvinnene som var blitt gravide utenfor ekteskap. Helt fram til midten av 1990-tallet var skammen så stor at den katolske kirken forviste de gravide kvinnene til å føde i skjul.

– Vi vet at mange kvinner ble fratatt barna sine. Var barna sunne og friske, kunne de bli regelrett solgt til amerikanske par som ville adoptere dem, forteller Bywater, og minner om den groteske historien som ble kjent i 2017, også gjennom norske medier. Utenfor mødre hjemmet som mellom 1925 og 1961 ble drevet av den irske nonneordenen Bon Secours-søstrene i Tuam i Irland, ble det funnet en underjordisk betongtank. Den skjulte 796 spedbarn, som hadde dødd på dette hjemmet. (Se egen artikkel.)

GRAVID MOT SIN VILJE

– Jeg tenker meg at Angelica er en jente fra en streng, katolsk familie, slik de fleste var på den tiden. Og så er min overbevisning at hun har blitt gravid mot sin vilje, at noen

har tvunget seg på henne, for ikke på noe tidspunkt ymtes det om en kjæreste av noe slag. Hadde en slik funnets, er jeg sikker på at Puccini hadde gjort noe ut av ham i historien. Og det at det ikke ble noe ekteskap da det ble oppdaget at Angelica var gravid, tyder på at barnefaren er en hun ikke kunne ha giftet seg med.

Vi får aldri vite hvem som var far til Angelicas barn, men Isabella Bywater har sine mistanker: Onkelen, han som var gift med morens søster, fyrstinnen.

– I strenge religiøse miljøer kan kvinnen bli framstilt som en fristerinne, bare ved å finnes. Angelica har bodd hos tanten og onkelen, og jeg kan tenke meg at om tanten da forstår at jenta er gravid med onkelen, selv om det er som følge av det vi vil mene er voldtekt, vil hun straffe Angelica vel så mye som hun straffer sin egen mann. At barnet er resultatet av et slikt illegitimt forhold, kan også forklare at Angelica sendes i klosteret for å føde og siden gjemmes unna.

UTNYTTER PROLOGEN

Nå som sist har Bywater ansvaret for ikke bare regien, men også scenografi og kostymer. Og slik som sist gjør hun et grep for at publikum raskt skal komme inn i historien. For når en operaforestilling som *Suor Angelica* bare varer en knapp time, må publikums følelsesmessige engasjement vekkes så tidlig som mulig, for at de skal rekke å interessere seg for det som skjer på scenen.

Derfor utnytter Bywater den ellers skjøre, vakre prologen til å vise fram det vonde.

– Det jeg iscenesetter der, er Angelicas minne av at babyen hennes blir tatt fra henne.

IL TRITTICO

Triptykon (av gresk *triptychos* «tre lag») er en samling med tre enakters-operæer. *Il trittico* hadde urpremiere på Metropolitan Opera i New York 14. desember 1918.

Il tabarro (Kappen) 1913–16
Suor Angelica (Søster Angelica) 1917
Gianni Schicchi 1917–18

Når vi så møter Angelica i dag, er hun sannsynligvis allerede langt nede. I en av ariene hun synger, kan teksten minne om noe den eldre kvinnen Frugola synger i *Il tabarro*, altså det første *Il trittico*-stykket.

– Mens Frugola synger om dødens velsignede frigivelse, synger Angelica at «la morte è vita bella». «Døden er det vakre livet», forklarer Bywater.

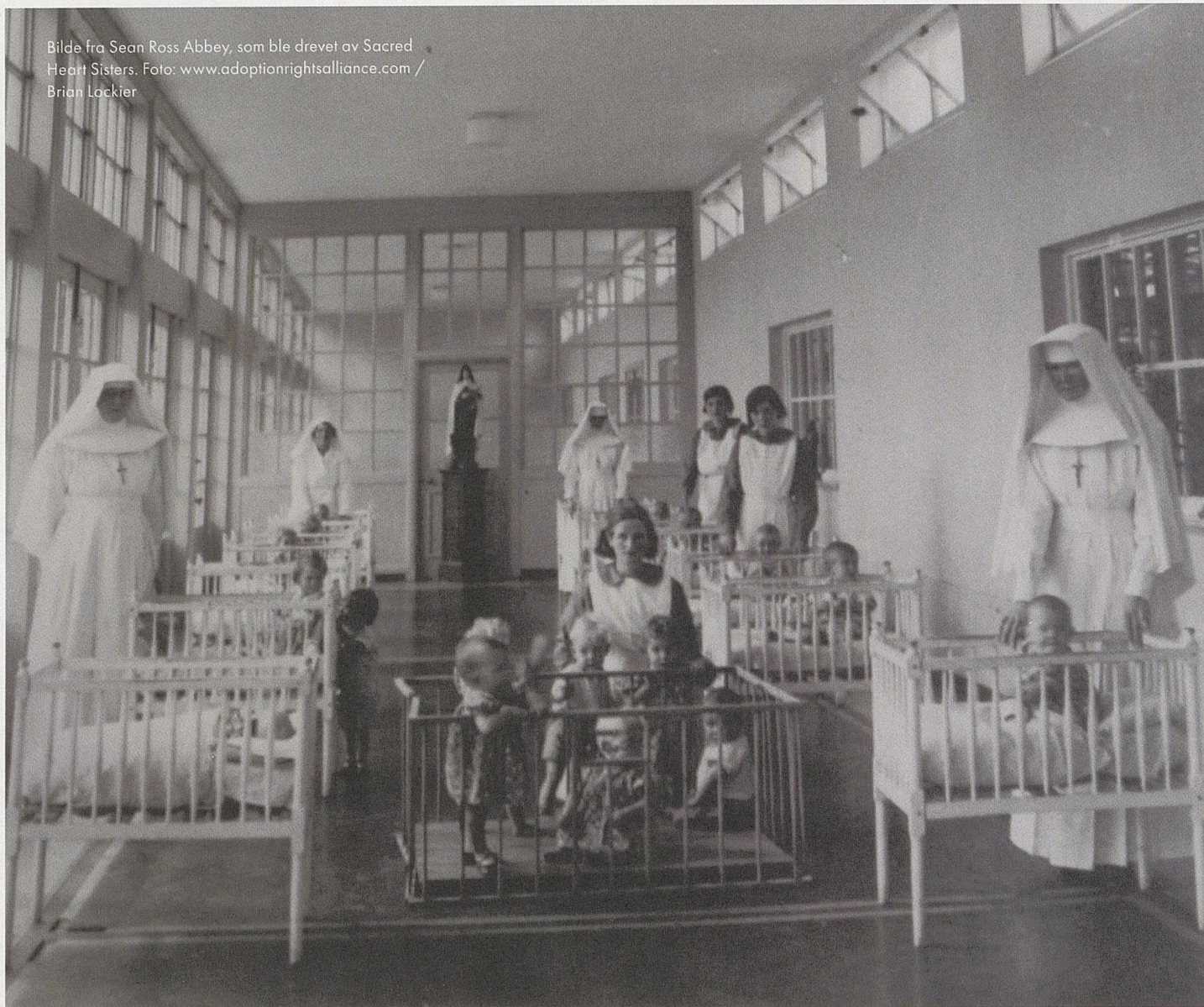
– Jeg tenker meg at hun har hatt det ordentlig dårlig i klosteret så langt. Typisk for den tiden var jo å straffe jenter for dårlig oppførsel. Du hadde vært «slem». Ingen brydde seg om hvorfor og hvordan du ble gravid. Det er de som sier at Puccini var en sentimental komponist. Men en fortvilet kvinne som forvises til et kloster etter å ha blitt gravid utenfor ekteskap; hva er sentimentalt med det?

FYRSTINNEN ANNA LARSSON
SØSTER ANGELICA NINA GRAVROK

Bilde fra Sean Ross Abbey, som ble drevet av Sacred Heart Sisters. Foto: www.adoptionrightsalliance.com/ Brian Lockier

Dyrebare barneliv i en umerket massegrav

I 1975 snublet to tolvåringer over en betongkum med barneskjeletter i Tuam i Irland. Det ble antatt at dette var levninger etter den store sultkatastrofen på 1850-tallet. Det skulle vise seg at kummen skjulte en grusom hemmelighet.

Tekst Ingeborg Norshus

Nesten 40 år senere begynte en lokal historiker, Cathrine Corless, å interessere seg for det nedlagte mødre- og barnehjemmet som lå rett i nærheten. Mødre- og barnehjemmet i Tuam var en av ti institusjoner i Irland der rundt 35 000 gravide ugifte kvinner tidligere ble anbrakt for å føde. Barna ble skilt fra mødrene rett etter fødselen, men mødrene måtte ofte være på hjemmet et år, og utføre ubetalt arbeid for nonnene, som fostret opp barna deres. Disse hjemmene ble regulert og finansiert av Staten, men drevet av ulike religiøse ordener.

Barn av ugifte kvinner ble ikke døpt, og ble også nektet en kristen begravelse. De ble gjerne plassert i fosterhjem, eller ulovlig adoptert bort, gjerne til amerikanske katolske familier. Mange av disse barna ble skilt fra de andre barna på skolen, og var det levende beviset på mødrenes «skammelige» liv.

I det katolske Irland fantes slike mødre- hjem helt opp til 1990-tallet.

TALLENES TALE

Cathrine Corless begynte etter hvert å fordype seg i fødsels- og dødsregistrene fra dette hjemmet, som Bon Secours-nonnene hadde drevet fra 1925 til 1961. Den grufulle sannheten kom for en dag da det viste seg at 796 barn hadde dødd her og blitt begravet i en massegrav i nærheten. Foreløpige undersøkelser og utgravninger avdekket at barna, de fleste nyfødte spedbarn til tre-fireåringer, kun var blitt svøpt i likklede og lagt i en tidligere septiktank med tilliggende tunneløp. Den katolske kirken hadde ingen oversikt over disse barna, men et register ble levert de lokale myndighetene i 1961, da stedet ble lagt ned. I denne listen kunne man lese at de fleste av barna hadde dødd av sykdom som lungebetennelse eller tuberkulose.

Mellom 1925 og 1961 døde ett barn omtrent annenhver uke på hjemmet i Tuam. Under en inspeksjon i 1947 ble den høye dødsraten kommentert. På 40-tallet døde 23–34 %

Barn av ugifte kvinner ble ikke døpt, og ble også nektet en kristen begravelse. De ble gjerne plassert i fosterhjem, eller ulovlig adoptert bort, gjerne til amerikanske katolske familier.

av barna her hos Bon Secours-nonnene, omtrent dobbelt så mange som på andre mødre hjem. Selv om kommisjonen slo fast at mange av barna led av underernæring og alvorlig sykdom, konkluderte den med at nonnene ga barna godt stell, og at maten var utmerket.

SANNHETEN BAK MASSEGRAVEN

I 2018 ble det bestemt at det skal foretas full utgravning av stedet, med DNA-testing av levningene for om mulig å identifisere barna. Både den katolske kirke og Bon Secours-ordenen ønsker å samarbeide fullt ut for å avdekke sannheten om dette dystre kapitlet i irsk historie, og Bon Secours-nonnene skal bidra med rundt to millioner euro til dette arbeidet.

Granskingskommisjonen skal også undersøke hvor mange som ble adoptert bort mot mødrenes vilje. I ettertid har barn som ble ulovlig adoptert bort, fortalt at de som var

øremerket adopsjon, fikk bedre stell og mat enn de andre. Barn som var syke eller svake allerede fra fødselen av, fikk en annen og langt mer lemfeldig behandling av nonnene.

Til tross for utgravning og etterforskning får vi kanskje aldri noe fullgodt svar på hvordan denne behandlingen av barna kunne finne sted over en så lang periode. Hvorfor grep ingen inn og fikk stanset den hjerteskjærende begravelsespraksisen?

Dette ble kanskje drivkraften bak arbeidet til Cathrine Corless:

«I couldn't get my mind around how the sisters could leave that home in 1961, close the gates when it closed down, with 796 children buried beneath in the tunnels in coffins, a lot of them in the sewage tank area as we now know. What kind of mentality would leave that place without acknowledging that so many burials were there, so many precious lives were lost?»

Helt enig med Puccini

Etter å ha introdusert Oslo-publikummet for to av verkene i *Il trittico* – *Il tabarro* og *Gianni Schicchi* – i høst, gleder musikalsk leder Jac van Steen seg stort til *Suor Angelica*. Her er han er helt enig med Puccini i at den er den beste av de tre.

Tekst Camilla Yndestad

— **D**et er i *Suor Angelica* at Puccini skrev den vakreste musikken – det er ikke én kjedelig takt! *Il tabarro* og *Gianni Schicchi* er også mesterstykker, men *Suor Angelica* trollbinder deg. Fra start til slutt befinner du deg i en helt spesiell atmosfære. Her møtes de to verdenene i *Il tabarro* og *Gianni Schicchi*: Den intense historiefortellingen i den første og det intelligente ensemblearbeidet i den andre forenes med nonnene i *Suor*

Angelica. Utfordringen min er å føre de to ytterpunktene sammen til en helhet i *Suor Angelica*. Jeg tror Puccini hadde rett – i *Il trittico* er dette det beste stykket.

Jac van Steen sitter framoverlent på stolen. Han er nettopp ferdig med dagens prøve, en time tidligere enn planlagt. Teamet var enige om at det var nok for i dag, påkjeningen har vært stor for sangerne. Kanskje ikke så rart med tanke på hva som gjenomgås på Prøvesalen.

Nå er det jo slik at seriøsiteten i *Suor Angelica* gjør noe med stemningen. Det er en veldig dedikert gruppe sangere på et høyt nivå – både individuelt og i kor-sammenheng.

– Denne uken øver vi bare med Angelica, Fyrstinnen og noen av de mindre rollene. Det er så dypt og intenst – og en veldig mørk historie.

MED 35 KVINNER PÅ SCENEN

– *I Suor Angelica er det bare kvinnelige sangere, hvordan er det å jobbe med en slik besetning sammenlignet med produksjoner der det er både kvinnelige og mannlige sangere?*

– Det er et interessant spørsmål, det første som slår en, er jo klisjeen. Her er det ingen politiske eller seksuelle baktanker, men om du ser for deg 35 kvinner samlet i et rom, så er tanken ofte at det er vanskelig å skape noe fordi de skravler i munnen på hverandre. Men det kan gå begge veier, altså! Noe av det morsomste jeg har opplevd, var da jeg dirigerte Strauss' *Intermezzo*. 2. akt starter med en kvintett, der fem mannlige sangere spiller kort i nesten 15 minutter. Jeg har aldri opplevd så mange skravlebøtter sammen som i den produksjonen! Nå er det jo slik at seriøsiteten i *Suor Angelica* gjør noe med stemningen. Det er en veldig dedikert gruppe sangere på et høyt nivå – både individuelt og i kor-sammenheng. Vi spøker med

hverandre, men jobber også hardt for å få alt presist.

Jac van Steen er født i Nederland, og studerte orkester- og kordireksjon ved Brabants musikkonservatorium. Det var her, i studietiden, at han for første gang oppdaget Puccinis musikk. Han var 19 år gammel, førsteårsstudent, og assisterte læreren sin i *La bohème*.

– Det første minnet er ofte det dypeste. Mitt første møte med Puccini gikk rett til hjertet på meg. Det er ingen bedre vei inn i Puccinis verden enn gjennom *La bohème*, *Madama Butterfly* og *Tosca*. Som ungdom gikk det mye i Bach, Beethoven og samtidsmusikk – i mitt tilfelle jazz. Puccinis musikk var ikke en verden man som ung lett kunne bearbeide – nettopp derfor er skjønnheten og intensiteten fra den tiden noe jeg aldri vil glemme. Nå dirigerer jeg musikken hans så ofte jeg kan.

EN LYTTENDE, DETALJORIENTERT OG ENERGISK REGISSØR

Hans første møte med *Il trittico* var ved operahuset i Dortmund. Da daværende operasjef skulle legge avslutningssesongen sin etter ti år

Utfordringen min er å føre de to ytterpunktene sammen til en helhet i *Suor Angelica*. Jeg tror Puccini hadde rett – i *Il trittico* er dette det beste stykket.

i sjefsstolen, ville hun ikke gå for hverken en stor Wagner-produksjon eller Mozart. Som en erklæring valgte hun seg *Il trittico*.

– Hun ville vise at disse tre stykkene er de beste, og at hun kunne få dem til å fungere. Det gjorde hun! Det var den første oppsetningen jeg dirigerte. Senere har jeg fått anledning til å kombinere andre operaer med en av disse tre, ikke alltid nødvendigvis med Puccini. Vi kunne gjøre *Il tabarro* og *Suor Angelica* sammen, og *Il tabarro* og en annen en-akter. Nå har vi snart gjort alle tre her i Oslo, og jeg håper at publikum på sikt vil få sjansen til å se alle tre på én kveld.

Som i de to foregående operaene samarbeider van Steen med regissør, scenograf og kostyme-

designer Isabella Bywater. De har jobbet mye med produksjonen i forkant, og van Steen roser samarbeidet.

– Isabella er ikke musiker, men lytter veldig varsomt og plukker opp hva som er viktig i musikken. Jeg elsker å jobbe med henne fordi hun arbeider så detaljert med sangerne – og så har hun en enorm energi i alt hun gjør! Hun viser aldri at hun er trøtt eller har fått nok, sier han, og legger til: – Og så må jeg bare si at Operaorkestret gjør en utmerket Puccini, de spiller så detaljert og mykt. Nå har jeg gjort verket med fem forskjellige orkestre, og jeg har ofte vært redd for at musikerne skal kjede seg underveis, men der har jeg tatt feil – det er ikke en eneste kjedelig takt!

SØSTER ANGELICA NINA GRAVROK

Betroelser fra en kama muta- junkie ...

Jeg sitter spent som en bue. Svetter. Kanskje kjenner jeg også en ørliten skjelving? Det er premiere på Puccinis *Tosca*.

Tekst Øivind Fjeld-Solberg

På scenen står Nina Gravrok i rollen som Tosca. Vi er dypt inne i andre akt. Dirigenten gir sitt tegn, løfter taktstokken. Nina ser ut over publikum med en intens smerte i blikket. *Toi toi toi*, rekker jeg å tenke – operaens ekvivalent til «lykke til». I neste sekund strømmer den aller vakreste versjonen av «*Vissi d'arte*» jeg noensinne har hørt, ut over publikum. Jeg hører umiddelbart at Nina eier arien, mestrer den, overbeviser oss. «Jeg levde for kunsten, jeg levde for kjærligheten», synger hun. Tiden står

stille. Og plutselig skjer det allerede her, etter en eneste strofe: Varme tårer renner ned over kinnene mine. Jeg gråter stille, uten en lyd. Hårene på armene reiser seg. Pulsen stiger. En intens følelse av nærhet til musikken, menneskene som utøver den og publikum omfavner meg som et varmt teppe. Jeg får lyst til å klemme en ukjent publikummer ved siden av meg, men tar meg i det. I stedet tørker jeg tårene med skjorteermet og faller tilbake i setet. Jeg har fått min fix, jeg har fått min *kama muta*!

SØSTER ANGELICA NINA GRAVROK

Varme tårer renner ned over kinnene mine. Jeg gråter stille, uten en lyd. Hårene på armene reiser seg. Pulsen stiger. En intens følelse av nærhet til musikken, menneskene som utøver den og publikum omfavner meg som et varmt teppe.

SÅ, HVA ER KAMA MUTA?

I Norge er vi faktisk så heldige at en gruppe forskere ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo, forsker på nettopp kama muta. Ifølge deres forskning kjennetegnes kama muta-følelsen av en plutselig opplevelse av fellesskap, kjærlighet og tilhørighet. Denne gode opplevelsen ledsages av en slags varme i brystet, tårer eller gråt, frysninger, gåsehud, og gjerne en liten klump i halsen. Altruisme, uselviskhet eller et ønske om å dele følelsen med andre er også involvert. Når følelsen etter hvert avtar, kan man også oppleve en slags lettelse eller utladning. Som beskrevet over kan følelsen også føre til at man får en sterk lyst til å gi noen en klem, selv ukjente ...

Kama muta kan dukke opp i flere sammenhenger, men når følelsen dukker opp i forbindelse med musikk, for eksempel opera, kan kama muta vekkes på en rekke ulike måter. Her er 5 (av mange mulige) triggere du kanskje kan kjenne igjen:

Minner om gråt: Sang og instrumental musikk kan høres ut som gråt, og fremkaller på den måten en medfødt kama mutarespons: en god følelse av varm, beskyttende omsorg. Dette er en grunnleggende evolusjonsbestemt respons, som har sikret vår arts overlevelse siden tidenes morgen. Kama muta-opplevelser kan faktisk i så måte være grunnen til at vi mennesker i utgangspunktet lager musikk, siden musikkopplevelser fremkaller kama muta mer intenst og pålitelig enn «ekte» gråt. Og i min verden er det ingen musikkform som produserer kama muta mer pålitelig enn opera.

Skaper medfølelse: Sang som beskriver sårbarhet, udekte behov og sorg i møte med separasjon, hindringer eller tap kan vekke medfølelse hos lytteren. Med tekst, kropp og ansikt kan sangerne i en opera også be om sympati og omsorg, slik at publikum føler det som om utøverne virkelig trenger det. Lytteren kan dermed beveg

til å trøste, på samme måte som de ville trøstet et gråtende barn eller et gråtende familiemedlem. Lytterens følelser går ut til sangerne og man tilbyr medfølelse og omsorg.

Vekker en følelse av nærhet: Vi opplever økt nærhet og en følelse av ansvar når en person avslører eller deler sin innerste smerte, ydmykelse, fortvilelse eller desparasjon. Slike personlige betroelser, som operalibrettoer er fulle av, kan vekke et ønske hos lytteren om å ta vare på personen som har gjort seg sårbar.

Vekker en følelse av forelskelse: Lytteren kan oppleve en følelse av forelskelse overfor en sanger med en vakker, fengslende stemme. Når han eller hun synger, virker sangen/ teksten å være myntet på deg personlig, og man føler at forelskelsen blir gjengjeldt.

Identifikasjon: Librettoens fortelling, via kroppens, ansiktets og musikkens egenskaper, kan vise frem lyst, kjærlighet, svik, tap, skuffelse, motgang og lidelse, som lytteren kan identifisere seg med. En plutselig anerkjennelse av at «åh, jeg har opplevd det samme!» kan altså fremkalle kama muta, spesielt når den konkrete opplevelsen har vært formativ for lytterens identitet.

Og sist, men kanskje best av alt: Det hender at vi opplever kama muta samtidig, på samme sted i musikken. Å være i samme følelsesmessige tilstand forener publikum på et høyere nivå. Et levende publikum, som synlig og hørbart viser sin felles begeistring og kama muta-opplevelse, intensifiserer opplevelsen! Denne typen kama muta er spesielt sterk

og oppstår som oftest når forventningene er størst, som for eksempel i starten av en spesielt vakker arie ...

SUOR ANGELICA OG «SENZA MAMMA»

Vel, straks sitter du kanskje der? Omsluttet av teatermørket. I løpet av en liten time skal du få oppleve hvordan opera kan røre ved de dypeste følelsene vi mennesker har. Igjen har Puccini skrevet musikken. Igjen står Nina Gravrok på scenen. Du skal få nyte hennes «Senza mamma», arien der Suor Angelica beskriver sorgen over ikke å ha vært der for sønnen da han døde. Et av de vanskeligste, mest stressfremkallende øyeblikkene en mor kan oppleve, blir beskrevet i en inderlig, sår og vakker arie av de sjeldne.

Så, hovedscenens sal er kanskje mørk, men lyset fra scenen glitrer i øynene dine. Det føles nesten som om Nina synger bare til deg. Sangen fra Angelicas hjerte når ditt hjerte, fylt av kjærlighet og sorg. Du føler deg nær, kjenner medfølelse. Og så skjer det, du kjenner en tåre. Flere tårer. Hårene på kroppen reiser seg. En sterk opplevelse av kjærlighet varmer ditt bryst. Du opplever kama muta! Sammen med 1400 andre publikummere! Sist, men ikke minst: Du vet allerede nå at det ikke blir siste gang du setter dine ben i Operaen. Du, som meg, har kjent kama mutas søte stikk ...

Solberg har ph.d. i psykologi, er seniorforsker ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress (NKVTS), operaentusiast og tidligere statist ved DNO&B. Teksten er skrevet i samarbeid med professor Alan Fiske fra University of California og forskere ved Psykologisk institutt, Universitet i Oslo. For mer info, se www.kamamutalab.org

DEAR AUDIENCE

Is it possible to experience the full power of opera in one short hour?

Suor Angelica is the second opera in Puccini's trio of operas known as *Il trittico*, which was first performed in 1918 at the Metropolitan Opera, New York, just one month after the end of World War I. *Suor Angelica* was Puccini's personal favorite, and is a jewel of a one act opera. It demonstrates how opera can give voice to some of the deepest of human feelings – in this case the strength of maternal love, the persistent hope of future happiness and the devastation of grief. It is only an hour, but contains a lifetime of emotion.

We recently premiered Benjamin Britten's *Billy Budd* – a piece that has only men on stage. Now we explore the female voice and experience in an opera that has no male singers. *Billy Budd* portrays a uniquely male society on board a submarine at war. *Suor Angelica* introduces us to another dramatic vision of single sex life: a nunnery.

While the operatic canon over centuries has excluded female composers and librettists, women have always played a decisive role on the stage – and Puccini stands out particularly as a composer who saw women as dramatic entities in their own right. In this deeply psychological piece, I am proud to present a group of wonderful women from our own ensemble and opera chorus. Together with talented guest soloists Nina Gravrok and Anna Larsson, and our wonderful orchestra they have brought Puccini's short masterpiece to life. The work of director, stage designer and costume designer Isabella Bywater and conductor Jan van Steen speaks for itself. We are delighted to have them back

after the success of *Il tabarro* and *Gianni Schicchi* – the first and third operas in *Il trittico* – last autumn.

Annilese Miskimmon,
Opera Director

SYNOPSIS

Place: A convent in Ireland

Time: 1965

Suor (Sister) Angelica remembers the day in the convent when her baby was taken away by his new adoptive parents.

The sisters emerge from the chapel and go about their daily routine. Sister Genovieffa is excited because this is the first of three evenings each year when the setting sun strikes the fountain turning the water golden. But the joy subsides when the sisters are reminded that this is also the anniversary of the death of Sister Bianca Rosa. Sister Genovieffa suggests they pour some of the «golden» water onto her grave; Bianca Rosa would wish that. Sister Angelica points out that wishes are for the living.

When the sisters are discussing what they are longing for, Angelica claims to wish for nothing. The sisters round on her, declaring she has lied, because they know she longs to hear from her family, whom she has not heard from in seven years since she was sent to the convent in punishment.

The bullying is interrupted by arrival of the Infirmary Sister, who asks Angelica to help with a remedy

for wasp stings. Angelica becomes agitated when hearing news of a visitor. The Abbess announces Angelica's aunt and reminds Angelica to behave and that the Virgin Mary is always watching.

The aunt (La Principessa) explains that she has come because Angelica's sister is to be married and Angelica needs to sign a document renouncing her claim to her inheritance. Angelica is shocked that her little sister is already old enough to be married. She tells her aunt she has repented her sin, and wants to hear about her son who was taken from her. Her aunt informs her that her son died of fever two years ago. Angelica, devastated, signs the document and her aunt leaves.

Angelica becomes desperate, and believes she hears her son calling for her to meet him in paradise. She prepares for her death and drinks poison, remembering too late that suicide is a mortal sin and she has damned herself to eternal hell, so she will not be reunited with her son. She begs the Virgin Mary for mercy and, as she dies, she believes she is forgiven.

BIOGRAFIER

JAC VAN STEEN

Musikalsk ledelse

Jac van Steen er født i Nederland, og studerte orkester- og kordireksjon ved Brabants musikk-konservatorium. Etter BBCs dirigentseminar i 1985 har karrieren hans skutt fart, og han dirigerer nå Europas beste orkestre. Dette inkluderer stillinger som musikk-sjef og sjefdirigent ved Nederlands nasjonalballett, orkestrene i Bochum, Nürnberg, Staatskapelle Weimar, operaen og Philharmonic Orchestra i Dortmund og Musikkollegium Winterthur. Han er fast gjestedirigent ved BBC National Orchestra of Wales, og for tiden er han også fast gjestedirigent ved Ulster Orchestra og Praha symphoniorkester. Han har blant annet dirigert Puccinis *Il tabarro* og *Suor Angelica* for Opera North, Korngolds *Das Wunder der Heliane* for Volksoper Vienna, og Debussys *Pelléas og Mélisande* for Garsington Opera. Jac van Steen dirigerer jevnlig britiske orkestre som Philharmonia Orchestra, the CBSO, Royal Philharmonic og Ulster Orchestra, og debuterte i Tokyo med New Japan Philharmonic. Jac van Steen medvirker på en rekke innspillinger for BBC, og har også gitt ut flere cd-er med andre orkestre. I tillegg er han professor i direksjon ved musikkonservatoriet i Den Haag, og underviser ved Royal Northern College of Music, Chetham's School of Music (Manchester) og Royal

Academy og Royal College of Music (London). Sist vår ledet han Jette Park Young Artists-programmet ved Royal Opera House Covent Garden. Høsten 2018 dirigerte han de to andre operaene i *Il trittico*, *Il tabarro* og *Gianni Schicchi*, ved Den Norske Opera & Ballett.

ISABELLA BYWATER

Regi, scenografi, kostymedesign

Isabella Bywater har jobbet med scenografi og kostymedesign i mange år, men i 2013 fikk hun i tillegg regionsvar for Gounods *Faust* for Mariinskij-teatret i St. Petersburg, dirigert av Valery Gergiev. Siden har hun hatt både regi, scenografi og kostymedesign på *Lucia di Lammermoor* for Den Jyske Opera i Danmark (2014), dirigert av Martin Andre, og året etter på *La bohème* for San Diego Opera. Tidligere har hun designet scenografi og kostymer til en rekke produksjoner verden over, bl.a. *Don Pasquale* (La Scala i Milano, Royal Opera House Covent Garden, Valencia Opera og Bilbao Opera), *La bohème* (English National Opera, Cincinnati Opera og Liceu Opera i Barcelona), *Aida* (Royal Albert Hall), *La traviata* og *En midtsommernattsdrøm* (Mariinskij), *Nabucco*, *La Clemenza di Tito* og *Bortførelsen fra Seraillet* (Opernhaus Zürich), *Eugene Onegin* og *Ermione*

(Santa Fe Opera), *Elskovsdrikken*, *Cavalleria rusticana*, *Pagliacci* og *Mysteriet Makropulos* (Kungliga Operan Stockholm), *Elskovsdrikken* (English National Opera og New York City Opera), og *Falstaff* og *Rosenkavaleren* for New National Theatre Tokyo. Høsten 2018 hadde hun ansvaret for de andre operaene i *Il trittico*, *Il tabarro* og *Gianni Schicchi*, ved Den Norske Opera & Ballett.

TIM MITCHELL

Lysdesign

Tim Mitchell har satt lys til forestillinger verden over, og har samarbeidet med kompanier som English National Ballet, Welsh National Opera, Northern Ballet Theatre, Scottish Ballet, Mariinskij-teatret, Opera North, Scottish Ballet, Royal Opera House Covent Garden, Birmingham Royal Ballet og West Australian Ballet. Blant hans siste operaproduksjoner kan nevnes *Iolanthe*, *Skjebnens makt* og *Fidelio* (ENO). Tim Mitchell har også gjort lysdesign for en rekke teaterhus, som Chichester Festival Theatre, The Fugard Theatre, West End, Novello, Barbican, Royal Shakespeare Company og flere andre. Blant teaterproduksjoner kan nevnes: *Me and My Girl*, *First Light*, *Travels with my Aunt*, *West Side Story*, *King Kong*, *Pressure*, *The Painkiller*, *Guys and Dolls*; *Hamlet*, *King Lear*, *King & Country Season*,

The Merry Wives of Windsor, *A Christmas Carol*, *The String Quartet's Guide to Sex and Anxiety*, *Nativity!*, *The Exorcist*, *Father Comes Home From the Wars*, *Hang*, *Speech DeBelle Live*, *Alice's Adventures in Wonderland*, *The Crucible*, *Room with a View*, *Hobson's Choice*, *Singin' in the Rain*, *Sunshine on Leith*, *Into the Woods*, *Chitty Chitty Bang Bang*, *Anything Goes*, *My Fair Lady*, *Seven Brides for Seven Brothers*, *Crazy For You* og *The Sound of Music*. Tim Mitchell er dessuten tilknyttet Royal Shakespeare Company og er medlem av Royal Welsh College of Music and Drama. I 2015 vant han Knight of Illumination Award for *Taken At Midnight* ved Chichester Festival Theatre. Han har også blitt nominert til Green Room award for *Singin' In The Rain* i Australia og til Critics Award for Theatre i Skottland for *Alice's Adventures in Wonderland*. I 2018 ble han nominert til Best Lighting Design i 53rd Fleur Du Cap Awards for *King Kong* ved Fugard Theatre. Han hadde også lysdesignet på *Il tabarro* / *Gianni Schicchi* hos oss høsten 2018.

CHRISTOPHER MURRAH

Koreograf

Christopher Murrah er bevegelseskonsulent og regissør for teater, opera og tverrfaglige oppsetninger. Arbeidene hans er satt opp over

hele verden og omfatter blant annet Verdi's *La traviata* ved Mariinskij-teatret i St. Petersburg i 2015. I 2018 sto han bak en produksjon av *West Side Story*, som markerte Leonard Bernsteins 100-årsjubileum. Her var orkesteret for første gang i stykkets historie plassert blant danserne og sangerne under forestillingen. I 2016 ble han ansatt ved operainstituttet ved Yale University School of Music, der han instruerer og underviser i skuespill og bevegelse. Ved Yale Opera har han blant annet vært involvert i *En midsommernattsdrøm* (Britten), *Don Quixote* (Massenet), *Dead Man Walking* (Heggie) og andre klassiske verker og samtidsverker. I 2014 mottok han den prestisjetunge Princess Grace Theater Award Honorarium for instruksjonsarbeidet sitt, og stiftelsen har senere tildelt ham midler til videre forskning på bruk av bevegelsestrening som del av sangerens arbeid. Han har mastergrad i regi fra Columbia University, som også ga ham produksjonsstøtte til USA-premierene for Mark Ravenhills *Over There* og Kurt Weills *Seven Deadly Sins*.

DNB

DNB samarbeider med idrettsforbund, kulturinstitusjoner og ideelle organisasjoner over hele landet.

DNB har i over 20 år hatt et samarbeid med Den Norske Opera & Ballett, en kulturinstitusjon som både tar vare på og utvikler kunstarter som en stadig større del av befolkningen har lært seg å sette pris på.

Stolt sponsor av mangfoldet

VI UTVIKLER MORGENDAGENS SANGTALENTER

Hvert år får Barnekoeret en betydelig del av Color Lines lotterimidler. Dette samarbeidet bidrar til at:

- ▶ unge og entusiastiske sangtalenter får bedre pedagogisk tilbud enn før
- ▶ Barnekoerets repertoar utvides, hvilket betyr deltagelse i flere nye, norske operaer og økt tilbud for barn og ungdom
- ▶ Barnekoeret har et økt samarbeid med operaselskaper over hele landet gjennom samproduksjoner og ressursutvikling

Barnekoerets posisjon vekker nå internasjonal oppmerksomhet.

Color Line tenker nytt og fremtidsrettet, og ønsker å jobbe for et vitalt samspill mellom reiseliv og kultur. Med skreddersydde billett-, besøks- og cruisepakker skal vi:

- ▶ øke tilstrømningen av et internasjonalt publikum
- ▶ gjøre Norge til et spennende reisemål, og Den Norske Opera & Ballett til et enda mer attraktivt hus

Vi er stolte av vårt samarbeid med Den Norske Opera & Ballett. Stolte av å få bidra med et større internasjonalt publikum, stolte av å få bidra i utviklingen av morgendagens sangtalenter.

Color Line

Med OBOS Kredittkort opplever du mer for mindre

Vi vet at OBOS-medlemmer setter pris på gode kulturopplevelser. Derfor får du 10 % fast kulturrabatt med OBOS Kredittkort.

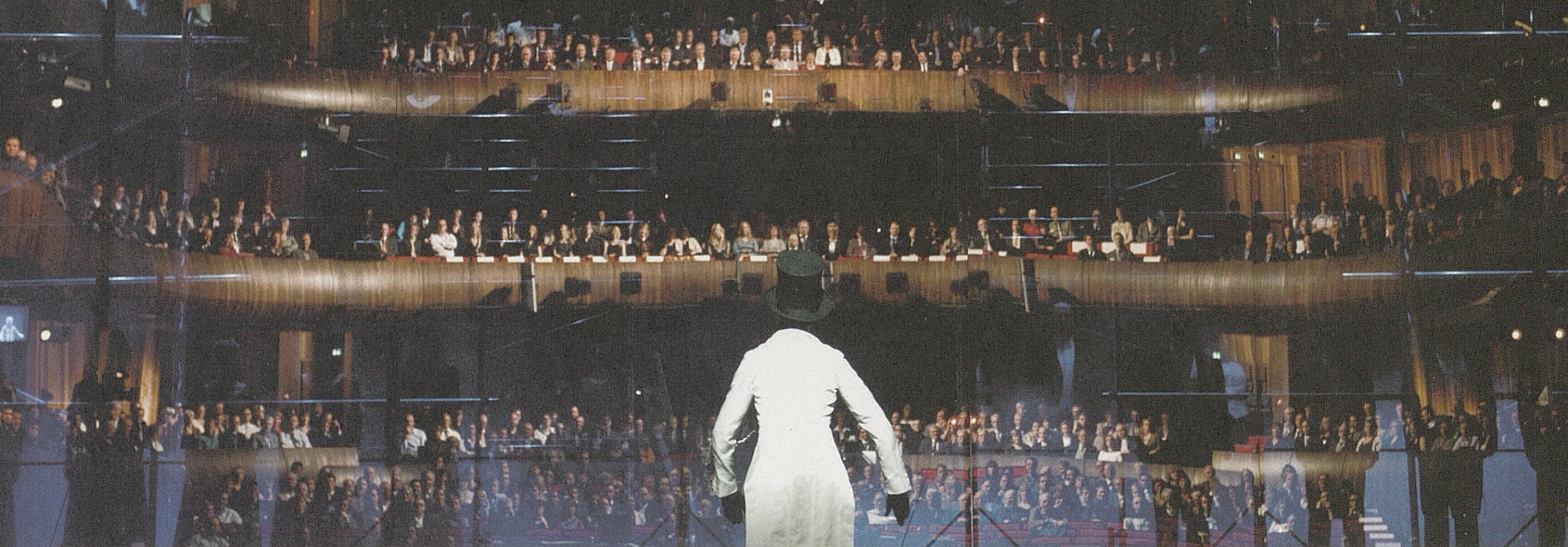
Rabatten gjelder flere tusen arrangementer over hele landet, blant annet på Den Norske Opera & Ballett, Folketeateret, Nationalteatret, Oslo Nye, Ticketmaster og Billettportalen. Dette kommer i tillegg til ordinær OBOS-rabatt.

Fordeler med OBOS Kredittkort

- Ingen årsavgift
- Ingen gebyrer på varekjøp
- Reise- og avbestillingsforsikring
- Full oversikt i nettbank og mobilbank
- Kortet kan brukes som OBOS medlemsbevis

Bestill kortet på obos.no/kredittkort

Du får mest ut av rabatten om du betaler fakturaen ved forfall. Dersom du velger å bruke 15.000 i kreditt i 12 måneder, koster det totalt 16.600 kroner. Effektiv rente, 23,45 %.

SAMARBEIDSPARTNERE

Den Norske Opera & Ballett takker følgende samarbeidspartnere og bidragsytere:
The Norwegian National Opera & Ballet gratefully acknowledges the support of
the following sponsors and contributors:

Hovedsamarbeidspartnere:

Main Sponsors:

DNB

OBOS

Volvo Car Norway

Samarbeidspartnere:

Sponsors:

Advokatfirmaet Føyen Torkildsen

Color Line

Mills

Norsk Tipping

Radisson Blu Plaza Hotel

Scatec

The Boston Consulting Group

Prosjektpartner:

Project partner:

ConocoPhillips

Partnere med særskilt avtale:

Partners with a special agreement:

Hathon Holding

Kistefos

Talent Norge

Den Norske Opera & Ballett takker følgende institusjoner og stiftelser for verdifulle bidrag:

The Norwegian National Opera
& Ballet gratefully acknowledges
invaluable contributions from the
following institutions and foundations:

Skipsreder Tom Wilhelmsens Stiftelse

Sparebankstiftelsen DNB

Operaens Venner

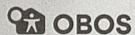
Operaens Ungdomsambassadører

Den Norske Opera & Ballett er heleid
av den norske stat og mottar et årlig
driftstilskudd bevilget av Stortinget.
The Norwegian National Opera &
Ballet is a publicly owned company
receiving an annual grant from the
Norwegian Parliament.

FRA PRØVESAL TIL TEPPEFALL

VI SAMARBEIDER MED DEN NORSKE OPERA & BALLETT

GIANNI SCHICCHI

